

beweging tot stand kwam van 'nu eens identificeren en dan weer afstand nemen', veel politiek werkte dan de zogenaamd objectiverende maar eigenlijk geïdealiseerde tekening, overgoten met een subjectief sausje, van personages in het politieke vormingstheater van weleer. In SS werd de tegenstelling goed/kwaad onderuit gehaald. Naakte feiten bestaan immers niet, zuivere vertegenwoordigers bestaan evenmin – zuiverheid bestaat sowieso niet. Het persoonlijke is pas het echt politieke – die slogan van de vrouwenbeweging is enorm belangrijk geweest voor de evolutie van de dramaturgie van het politieke theater. Van een objectieve analyse van de maatschappij zijn we gaandeweg overgestapt op het besef dat subjectiviteit niet te ontlopen is. Wij zijn geëvolueerd van een dramaturgie met één objectieve, alles overziende verteller naar een dramaturgie met diverse invalshoeken en standpunten. Wij wilden het verhaal van koningen en helden uit de geschiedenis, van de politieke en economische machtshebbers van die tijd vervangen door het verhaal van het volk, maar dat volk viel in onze handen uiteen in individuen. Maar ook hier kunnen we het niet over alle anonieme enkelingen hebben. We moeten kiezen. De grote aandacht voor het biografische in het huidige theater, voor een gekozen individu, is mijns inziens met die beweging te verbinden. Wie iets wil zeggen moet een structuur vinden om dat te doen. Die kan vele vormen aannemen, ze hoeft niet lineair, narratief of causaal te zijn. In ieder geval is het pas door de keuze van een structuur dat er betekenis ontstaat en dat er door betekenis overdracht mogelijk wordt.

De hegemonie van de media

Nog een open deur: de zich steeds meer uitbreidende macht van de media. Enerzijds: haar politiek-economische macht. In Italië is dat uiteraard het meest zichtbaar: de man die aan het hoofd van het land staat is dezelfde als diegene die de media controleert. Maar ik wil het vooral hebben over de macht van de media in de hoofden van de mensen. Onlangs was er op de radio een merkwaardig bericht te horen. Op de drie meest bekeken zenders in Vlaanderen (VRT, VTM en VT4) loopt een docu-serie over geboortes, gynaecologen enzovoort. Bij de inschrijvingen in de scholen werd er in het begin van dit schooljaar een enorme stijging van het leerlingenaantal vastgesteld in de opleidingen voor vroedvrouwen; in één school zelfs met 141%, en dat terwijl iedereen

weet dat de nataliteit daalt, dat die tendens al jaren bezig is en dat daarin weinig wijzigingen te verwachten vallen. Met andere woorden: er worden weer een hoop toekomstige werklozen opgeleid. Is het niet ontstellend dat mensen zich in een van de belangrijkste keuzen van hun leven – die van het beroep dat ze willen uitoefenen – laten sturen vanuit de media?

Ik moet toegeven dat dit een van de problemen van vandaag is waarvan ik niet goed weet hoe ermee om te gaan. Wat kunnen wij daar als kunstenaars aan doen, tenzij met onze zwakke stem roepen en blijven roepen? Hoe kunnen we die enorme vermenging van fictie en werkelijkheid bevechten? Er worden dingen tot waarheden geproclameerd die onze oordelen bepalen zonder dat iemand ze nog verifieert; dingen die opgepikt worden en opgeblazen omdat ze spectaculaire, promotionele, sentimentele of zelfs esthetische waarde hebben.

Ik geloof dat hier voor de kunstenaar een belangrijke taak is weggelegd in het 'gezonder maken', het ontwikkelen van een maatschappelijk verantwoorde verbeelding. Geen verbeelding die idealiseert of stigmatiseert, maar de

verbeelding die zich het standpunt, de situatie van 'de ander' inbeeldt, die zich in iemand anders verplaatst en daarbij zichzelf relateert, zichzelf eventueel tegen de muur zet.

Mijn eigen absolute hulpeloosheid om de namen van de stations te ontcijferen in de metro van Moskou, kan mij helpen mij in te beelden wat de situatie is van een oudere Marokkaanse vrouw die in Brussel wordt neergepoot en daar naar de winkel moet; ze moet de opschriften van de producten lezen in een vreemd alfabet, in de veronderstelling dat ze al heeft leren lezen. Inbeeldingsvermogen blijft voor mij de basis van de tolerantie die we in deze multiculturele maatschappij zo nodig hebben. Dit soort van 'zich verplaatsen in de ander' zou in de lagere en middelbare scholen een dagelijkse oefening kunnen zijn, opgenomen in de eindtermen, het pakket van kennis en vaardigheden die men aan het einde van de schooltijd zou moeten bezitten.

De generatiekloven zijn niet meer wat ze geweest zijn

Nog een verschil met de tijd van toen: een van de hoofdstromen in het verzet van toen was het verwerpen van hiërarchie en autoriteit op alle vlakken; in die zin uitte de 68-beweging zich sterk als een generatieconflict. Ik heb het gevoel dat er binnen de anti-globalistische beweging veel minder een kloof loopt tussen jong en oud. José Bové, de Franse anti-globalistische leider, is een ex-68er én een 50-plusser, terwijl onze aanvoerders toen, van Cohn Bendit tot Rudi Dutschke, twintigers of hoogstens dertigers waren.

Ik weet niet of jonge mensen in het theater van vandaag zich al dan niet gehinderd voelen door een generatiekloof. Ik heb het gevoel dat er vandaag meer mogelijkheden gecreëerd worden voor jonge mensen dan vroeger. Maar mijn eigen standpunt is natuurlijk veranderd. Ik sta nu aan 'de andere kant'. Met betrekking tot mijn eigen generatie ontvang ik heel tegenstrijdige signalen. Enerzijds wil men dat oudere mensen eerder stoppen met werken omdat ze te duur worden als werknemer. Daarom stuurt men hen met vroegd pensioen. Maar anderzijds wordt de druk op de pensioenskosten vanwege de vergrijzing van de bevolking steeds hoger en zegt men ons dat we in de toekomst langer zullen moeten blijven werken. De maatschappelijke houding tegenover oudere mensen is volop in verandering. Het gaat om een verandering die wij nog niet hebben verwerkt: kan men in een

**OUD WORDEN HOUDT
VOOR MIJ IN:
EEN CONSTANT WERK VAN
UITZUIVEREN EN VERDIEPEN;
ALLE WAARDEN DIE JE OP
JE WEG MEENT TE VINDEN
PERMANENT BEVRAGEN OP
HUN BRUIKBAARHEID;
VOORTDUREND KIJKEN
NAAR DE WERKELIJKHEID
EN NAGAAN OF DE IDEEËN
DIE JE IN JE HOOFD HEBT
NOG WEL KLOPPEN MET WAT
JE ZIET, HOORT, MEEMAAKT,
ERVAART. EN DUS OOK
WEGSMIJTEN WAT
NIET MEER VOLDOET.**